

**O‘ZBEK FOLKLOR QO‘SHIQLARI – BADI‘IY TUSHUNCHANI
O‘STIRUVCHI VOSITA**

Botirbayev Maxmudjon

Buxoro Xalqaro Universiteti II bosqich magistranti

Nurullayev Farrux Gaybulloyevich

Buxoro Davlat Pedagogika Instituti (PhD) professori

**УЗБЕКСКИЕ ФОЛЬКЛОРНЫЕ ПЕСНИ – СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ
ХУДОЖЕСТВЕННОГО КОНЦЕПТА**

Батырбаев Махмуджон

Бухарский Международный Университет, магистрант 2-й ступени

Нуруллаев Фаррух Гайбуллоевич

Профессор Бухарского Государственного Педагогического Института

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbek xalq qo‘shiqalarining inson badiiy tushunchasini o‘stiruvchi jihatlari haqida fikr yuritilgan. Ma’lumki, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida musiqa madaniyati darsi o‘quvchilarda axloqiy – estetik tarbiyani shakllantirish hamda rivojlantirishda samarali predmet sifatida o‘qitiladi.

Kalit so‘zlar: xalq, folklor, qo‘shiq, musiqa, san’at, ta’lim, maktab, ashula, tuyg‘u, shaxs, tarbiya.

Аннотация: В статье рассматриваются аспекты узбекских народных песен, которые развивают художественное восприятие человека. Как известно, уроки музыкальной культуры преподаются в общеобразовательных школах как эффективный предмет в формировании и развитии нравственно-эстетического воспитания учащихся.

Ключевые слова: народ, фольклор, песня, музыка, искусство, образование, школа, пение, чувство, личность, воспитание.

Milliy musiqaning eng ommalashgan turi xalq qo‘shiqalaridir. Xalq qo‘shiqalarida voqea hodisalar yakka shaxsning barcha kechikmalari o‘z aksini topadi va bu holat jamoaning his – tuyg‘ulari bilan uyg‘unlashgan holda jaranglaydi. Shuning uchun ham folklor hamda milliy kuy – qo‘shiqalarimiz yoshlarni tarbiyalashga muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Bugungi kunda shunday tarbiyaviy manbaga ega bo‘lgan xalq qo‘shiqalarining maktab dasturidagi o‘rni qanday? milliy qo‘shiqalar vositasida yoshlarni tarbiyalashda biz qanday foydalanayapmiz? – degan savol ko‘ndalang turadi. Ma’lumki, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida musiqa madaniyati darsi o‘quvchilarda axloqiy – estetik tarbiyani shakllantirish hamda rivojlantirishda samarali predmet

sifatida o‘qitiladi. Darsda o‘quvchilar milliy musiqamiz durdonalari bilan birga jahon xalqlari musiqasidan ham vokiv bo‘ladilar. Musika o‘qituvchisi oldiga qo‘yilgan vazifalar esa, o‘quvchilarni milliy musiqamizning, yangi qo‘shiqlarning yaratilish tarixi, ularda kuylanadigan g‘oya va maqsadlar bilan tanishtirish asosiy vazifa hisoblanadi. Chunki, o‘quvchilar milliy folklor qo‘shiqlarini tinglaganda yoki kuylaganda ularda milliy g‘urur, Vatanni, millatni chin dildan sevish, go‘zallikni, ezgulikni his etish, pok niyat va chinakkam insoniy tuyg‘ular shakllanib boradi. Bugungi kunda muhim tarbiyaviy vosita manbai bo‘lgan milliy qo‘shiqlar maktab musiqa madaniyati darsidan qay darajada o‘rin olganligi quyidagi manzarada namoyon bo‘ladi.

Biz bu maqsadni amalga oshirishda tahlil asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun yaratilgan musiqa darsliklarini tanladik: Birinchi sinf musiqa darsligida tinglash uchun to‘rtta “Andijon polkasi”, “Do‘loncha”, “Chertmak”, “Dilxiroj” kuylari, kuylash uchun esa to‘rtta: “Chitti gul”, “Osmondagi oy”, “Olmacha anor”, “Choriy chanbar”, singari folklor qo‘shiqlari kiritilgan. Bundan shu narsa ayonki, birinchi sinf musiqa darsligida kuylash va tinglash uchun bor yo‘g‘i to‘rtta milliy kuy, to‘rtta milliy qo‘shiq kiritilgan xolos. Bu esa mazkur sinf o‘quvchilarining estetik talab va ehtiyojlarini to‘la qondira olmasligi tabiiy. Nazarimizda, boshlang‘ich sinf musiqa darsliklari quyidagi folklor qo‘shiqlari bilan to‘ldirilishi maqsadga muvofikdir. Jumladan, “Begimjon ukam”, “Boroolmadim”, “Alpomish”, “Yallama-yorim”, “Gullola”, “Gulyor”, “Gul uyin”, “Do‘st-do‘st”, “Anorjon”, “Chiroyli”, “Qani-qani”, “Qizgina”, “Bodom qovoq”, “Omon-omon”, “Giryon qozoq” singari qadimiy kuy qo‘shiqlar shuningdek, respublikamiz voxalariga xos bo‘lgan “Buxorcha”, “Mavrigi”, “Namanganning olmasi”, “Lazgi”, “Azim daryo” hamda Vatan istikbolini madh etuvchi qo‘shiqlar kiritilsa maqsadga muvofiq bo‘lar edi. Ta’kidlash joizki, yuqorida keltirilgan “Buxorcha” va “Mavrigi” qo‘shiqlaridan namunalar yuqori sinf musiqa darsliklariga kiritilgan. Lekin “Buxorcha” va “Mavrigi”lar turkum sifatida shakllanganligi bois, ulardan ayrim namunalarni boshlang‘ich sinf darsliklariga ham kiritish maqsadga muvofiqdir.

Shuni e’tirof etish kerakki, umumiy o‘rta ta’lim standarti asosida musiqa madaniyati fani bo‘yicha 5-7 sinflar uchun darsliklar tuzishga mualliflar H. Nurmatov, A. Mansurov, D. Karimova, S. Begmatov, Q. Mamirov, I. Ro‘ziev, O. Ibrohimov, J. Sadirovlar milliy musiqamizning barcha imkoniyatlaridan keng foydalanganlar va ushbu dasturni tuzishga ular o‘zgacha usulni qo‘llaganlar. Mualliflar ta’kidlaganlaridek dasturning asosiy mohiyati shundaki, uning har bir chorak uchun belgilangan bosh mavzudan kelib chiqadi va o‘rganish jarayonida musiqaning aniq mohiyatini tushunishga yordam beradi. Bundan tashqari dasturda musiqa tignlash,

qo‘shiq kuylash va musiqa savodi mashg‘ulotlari darsning mustaqil qismi emas, balki dars mavzusini ochib beruvchi musiqa faoliyati sifatida qaralishi kerak. Shuningdek, dasturda raqs va turli ritmik harakatlar, ya‘ni chapak chalish, shaqildoq o‘ynatish musiqaga jo‘r bo‘luvchi bolalar cholg‘u asboblari hamda musiqa ijodkorligi kabi yangi musiqiy faoliyatlariga e‘tibor qaratganligi darsning samaradorligini oshirishda muhim omil bo‘ladi.

Muhimi, yangi tuzilgan dasturga musiqiy asarning 50-60 foizining (xususan yuqori sinflarda) milliy kuy va qo‘shiqlar qatori mumtoz ashularimizning kiritilganligi maqsadga muvofiqdir. Ayniqsa, xalq qo‘shiqlari qatori mumtoz ashularimiz ya‘ni maqomlarning mushkilot va nasr qismlaridan sho‘balar kiritilgani ayni muddaodir.

Endigi maqsad, ana shu dastur asosida yaratilgan darslik hamda qo‘llanmalar mazmunini boyitishda milliy folklor kuy va qo‘shiqlar, Xorazm xalfachilik maktabi repertuaridan namunalar, doston qo‘shiqlari, Farg‘ona vodiysining o‘ynoqi sho‘x lapar va yallalari shuningdek, Surxon vohasining jozibali xalq qo‘shiqlari hisobidan to‘ldirib dars sifatini yaxshilashdan iboratdir.

Shundan kelib chiqib, aytish mumkinki, musiqa madaniyati darsi bo‘yicha yaratilajak darsliklardan milliy kuy va qo‘shiqlarimiz mustahkam o‘rin olsa, yosh avlodni axloqiy, ma‘naviy va estetik jihatdan tarbiyalashda asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi.

milliy qo‘shiqlar maktab musiqa madaniyati darsidan qay darajada o‘rin olganligi quyidagi manzarada namoyon bo‘ladi.

Biz bu maqsadni amalga oshirishda tahlil asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun yaratilgan musiqa darsliklarini tanladik.

Birinchi sinf musiqa darsligida tinglash uchun to‘rtta “Andijon polkasi”, “Do‘loncha”, “Chertmak”, “Dilxiroj” kuylari, kuylash uchun esa to‘rtta: “Chitti gul”, “Osmondagi oy”, “Olmacha anor”, “Choriy chanbar”, singari folklor qo‘shiqlari kiritilgan. Bundan shu narsa ayonki, birinchi sinf musiqa darsligida kuylash va tinglash uchun bor yo‘g‘i to‘rtta milliy kuy, to‘rtta milliy qo‘shiq kiritilgan xolos. Bu esa mazkur sinf o‘quvchilarining estetik talab va ehtiyojlarini to‘la qondira olmasligi tabiiy. Nazarimizda, boshlang‘ich sinf musiqa darsliklari quyidagi folklor qo‘shiqlari bilan to‘ldirilishi maqsadga muvofiqdir. Jumladan, “Begimjon ukam”, “Boroolmadim”, “Alpomish”, “Yallama-yorim”, “Gullola”, “Gulyor”, “Gul o‘yin”, “Do‘st-do‘st”, “Anorjon”, “Chiroyli”, “Qani-qani”, “Qizgina”, “Bodom qovoq”, “Omon-omon”, “Giryon qozoq” singari qadimiy kuy qo‘shiqlar shuningdek, respublikamiz voxalariga xos bo‘lgan “Buxorcha”, “Mavrigi”, “Namanganning olmasi”, “Lazgi”, “Azim daryo” hamda Vatan istikbolini madh etuvchi qo‘shiqlar kiritilsa maqsadga muvofiq bo‘lar edi. Ta’kidlash joizki, yuqorida keltirilgan “Buxorcha” va “Mavrigi” qo‘shiqlaridan namunalar yuqori sinf musiqa darsliklariga kiritilgan. Lekin “Buxorcha” va

“Mavrigi”lar turkum sifatida shakllanganligi bois, ulardan ayrim namunalarni boshlang‘ich sinf darsliklariga ham kiritish maqsadga muvofiqdir.

Shuni e’tirof etish kerakki, umumiy o’rta ta’lim standarti asosida musiqa madaniyati fani bo’yicha 5-7 sinflar uchun darsliklar tuzishga mualliflar H. Nurmatov, A. Mansurov, D. Karimova, S. Begmatov, Q. Mamirov, I. Ro’ziev, O. Ibrohimov, J. Sadirovlar milliy musiqamizning barcha imkoniyatlaridan keng foydalanganlar va ushbu dasturni tuzishga ular o’zgacha usulni qo’llaganlar. Mualliflar ta’kidlaganlaridek dasturning asosiy mohiyati shundaki, uning har bir chorak uchun belgilangan bosh mavzudan kelib chiqadi va o’rganish jarayonida musiqaning aniq mohiyatini tushunishga yordam beradi. Bundan tashqari dasturda musiqa tignlash, qo’shiq kuylash va musiqa savodi mashg’ulotlari darsning mustaqil qismi emas, balki dars mavzusini ochib beruvchi musiqa faoliyati sifatida qaralishi kerak. Shuningdek, dasturda raqs va turli ritmik harakatlar, ya’ni chapak chalish, shaqildoq o’ynatish musiqaga jo’r bo’luvchi bolalar cholg’u asboblari hamda musiqa ijodkorligi kabi yangi musiqiy faoliyatlariga e’tibor qaratganligi darsning samaradorligini oshirishda muhim omil bo’ladi.

Muhimi, yangi tuzilgan dasturga musiqiy asarning 50-60 foizining (xususan yuqori sinflarda) milliy kuy va qo’shiqlar qatori mumtoz ashulalarimizning kiritilganligi maqsadga muvofiqdir. Ayniqsa, folklor qo’shiqlari qatori mumtoz ashulalarimiz ya’ni maqomlarning mushkilot va nasr qismlaridan sho’balar kiritilgani ayni muddaodir.

Endigi maqsad, ana shu dastur asosida yaratilgan darslik hamda qo’llanmalar mazmunini boyitishda milliy folklor kuy va qo’shiqlar, Xorazm xalfachilik maktabi repertuaridan namunalari, doston qo’shiqlari, Farg’ona vodiysining o’ynoqi sho’x lapar va yallalari shuningdek, Surxon vohasining jozibali folklor qo’shiqlari hisobidan to’ldirib dars sifatini yaxshilashdan iboratdir.

Shundan kelib chiqib, aytish mumkinki, musiqa madaniyati darsi bo’yicha yaratilajak darsliklardan milliy kuy va qo’shiqlarimiz mustahkam o’rin olsa, yosh avlodni axloqiy, ma’naviy va estetik jihatdan tarbiyalashda asosiy vosita bo’lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. F.G Nurullayev, Firdavs To’xtayev-[MUSIQIY TOVUSHLARINING XUSUSIYATLARI TENDENSIYALARI](#). Journal of science-innovative research in Uzbekistan, 2024/12/1, Tom-2,12, 8-15 betlar
2. Nurullayev Farrux Gaybulloyevich, X.G Saidovna. [FORMATION OF SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF STUDENTS THROUGH THE MEANS OF UZBEK FOLK SONGS](#). International journal of artificial intelligence ISSN: 2692-515X

3. Xujayev Dilmurod Bakiyevich, Nurullayev Farrux Gaybulloyevich- [MAVRIGI VA BUXORCHA KONSEPTSIYASI TAMOYILLARI BUXORODA QAROR TOPISHI](#), International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING, 2024/4/30, Tom-5,1, 515-520 betlar
4. D.M Yusupovich, N.F. Gaybulloyevich- [Milliy Musiqa San'ati Ravnaq Topishida O 'Zbek Folklorining O 'Rni Va Ahamiyati](#)- Diversity Research: Journal of Analysis and Trends, 2024/2/6, Tom-2,2, 4-8 betlar
5. Egamov Oxunjon Saidovich Nurullayev F.G- [BUXORO VOHASI FOLKLOR QO'SHIQLARI O'ZBEK XALQINING BOY MEROSI SIFATIDA](#), Confrencea - Virtual International Conferences, "International Conference on Advance Research in Humanities, Sciences and Education." [Vol. 1 No. 1 \(2024\)](#)
6. Istatov Muhridin Qaxramonovich, Nurullayev Farrux Gaybulloyevich- [MUSIQIY TOVUSHLARNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI VA CHOLGU ASBOBLARIDA JOR BOLISH USLUBLARI](#). International Conference on Advance Research in Humanities, Sciences and Education, Hosted from New York, the USA <https://conferencea.org> January 30th, 2024, Confrencea 1 (1),74-78
7. Norqulov Sh Sh, F.G Nurullayev. [SKRIPKA CHOLG'U ASBOBIGA BIR NAZAR. PEDAGOGS INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL | PEDAGOGS | PED | VOLUME-76 | ISSUE-1\(2025\)](#)
8. Norqulov Sh Sh, F.G Nurullayev. [MUSIQA TO'GARAGLARINI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISHGA OID NAZARIY-PEDAGOGIK HAMDA PSIXOLOGIK ASOSLAR. ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ | INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL](#) . Vol. 39 No. 1 (2025)
9. Nurullayev Farrux Gaybulloyevich .[O'QUVCHILARGA BOLALAR FOLKLOR QO'SHIQLARINI O'RGATISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI](#). [Vol. 75 No. 1 \(2025\): PEDAGOGS INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL | PEDAGOGS | PED | VOLUME-75 | ISSUE-1](#).
10. Sayfullayev Sanjarbek Sadullayevich Nurullayev Farrux Gaybulloyevich. [FOLKLOR QO 'SHIQLARINING O 'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI](#). International Conference on Advance Research in Humanities, Sciences and Education, Hosted from New York, the USA <https://conferencea.org> January 30th, 2024
11. Rustamov Feruz Tavakkal oqli, & Nurullayev Farrukh Gaybulloyevich. EDUCATION OF A CHILD BY MUSIC IN THE EARLY PERIOD OF LIFE. (2023). Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development, 22, 29–34. Retrieved from <https://sjird.journal> spark.org /index.php/ sjird/article/ view/863

12. Usmanov Azizbek Azamatovich, Nurullayev Farrukh Gaibulloyevich. THE ROLE OF MUSIC CULTURE LESSONS IN THE GROWTH OF THE CONSCIOUSNESS OF THE STUDENT YOUTH AND NATIONAL THINKING. (2023). *Western European Journal of Modern Experiments and Scientific Methods*, 1(4), 5-9.
13. Usmonov Azizbek Azamatovich, Nurullayev Farrux Gaybulloyevich. O'Quvchilarni Ma'naviy-Axloqiy Shakllantirishda O'zbek Xalq Qo'Shiqlari Ahamiyati. *Progress Annals: Journal of Progressive Research*|Vol. 1 No. 8 (2023): Progress Annals. Published: 2023-12-06
14. X.M.Ashurmuxamadovna, N.F.Gaybulloyevich МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING MUSIQIY FAOLIYATI. (2023). *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 3(4), 14-19.
<https://mjstjournal.com/index.php/mjst/article/view/282>
15. Nurullayev Farrux Gaybulloyevich. "O'ZBEK MUSIQASI TARIXI" FANINI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR. *Ilm-fan va texnologiyalar*. 2023 №2(1) Наука и технологии
16. Habibullayeva G.H., Nurullayev F.G. O'ZBEK FOLKLOR QO'SHIQLARINING BOLALAR TARBIYASIDAGI AHAMIYATI. *Inter education & global study* 2023
17. Z.X Xamrayev, F.G Nurullayev - O 'ZBEK ESTRADA SAN'ATINING XALQ MADANIY HAYOTIDA TUTGAN O 'RNI - Экономика и социум, 2023 № 4-2 (107) стр 325-328
18. Hamdamova Sitara Rustamova, Nurullaev Farrukh Gaibullayevich-MUSIC AS A TOOL FOR RAISING CHILDREN EARLY LIFE. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*. 2022/11/29 Vol.9, 422-427
19. Фаррух Гайбуллоевич Нуруллаев-Значение Фольклёрной Музыки В Воспитание Детей. *Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities*. 2022/11/24. Vol 12. 189-193
20. Rahmonova Hojibuvi Rizojon Qizi, Nurillayev Farrux-Musiqaning inson ruhiyatiga tasiri qadimgi dunyo olimlarining qarashlarida. *Ta'lim fidoyilari, OOO «Research and publications»* 2022. Vol 24, № 45, 73-83
21. Madaminova Muyassarxon, Nurullayev F.G.-UMUMIY ÓRTA TA'LIM МАКТАБЛАРИДА МУСИҚА ТАРБИЯСИ. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)* 2022 Special issue, 130-134, OOO «THE FUTURE OF A NEW DAY»
22. Фаррух Гайбуллоевич Нуруллаев- Случайный выбор качественных характеристик материала по музыки или порядок его изложения в процессе

создания музыки или исполнения опуса. SCIENTIFIC PROGRESS.2021.Vol 2, №4(pp. 588-593)

23. Nurullaev F.G. The role of folklore in the raising of children. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. 8 No. 12, 2020 Part III ISSN 2056-5852.

24. Нуруллаев Ф.Г., Нуруллаева Н.К. Роль фольклорных песен в воспитании учащихся. Научно– методический журнал «Проблемы педагогики» №3(48). Москва 2020. С.15-17.

25. Нуруллаев Ф.Г., Композиционный и исполнительский процесс в музыке // «SCIENTIFIC PROGRESS» Scientific Journal ISSN: 2181-1601, 2021.- pp. 576-581.

26. Нуруллаев Ф.Г. Импровизаторское творчество в XX веке по сфере музыки// «SCIENTIFIC PROGRESS» Scientific Journal ISSN: 2181-1601, 2021.- pp. 582-587.

27. Nurullayeva N.G., Nurullaeva N.K., Nurullaev B.G. Role and significance of folkler music in the upbringing of children of preschool age. Academicia An International Multidisciplinary Research Journal. Vol.10, Issue 10, October 2020.

28. Нуруллаев Ф.Г., Музыкальный процесс в западной музыке // «SCIENTIFIC PROGRESS» Scientific Journal ISSN: 2181-1601, 2021. - pp.570-575.

29. Нуруллаев Ф.Г., Норова Ш.У. Психология музыкальных дидактических игр на интегрированных занятиях// Вестник интергративной психологии. Журнал для психологов. Выпуск №17, 2018. – С.295-299.

30. Нуруллаев Ф.Г., Нуруллаева Н.К. Музыкально-историческое наследие центральной Азии (психологический настрой армии Темура). Психология XXI столетия, 18-20 марта 2020 года С. 115-118.